

בצלאל אקדמיה לאמנות ועיצוב ירושלים
היחידה להיסטוריה ותאוריה

פרשיית לימודים – שנת הלימודים תשע"ו

אלים וקדושים בשירות התרבות החזותית החילונית

ד"ר נעמי מאירי-דן

Gods and Saints in the Service of Secular Visual Culture

Dr. Naomi-Dann

שעור בחירה מתקדם, סמסטר יאלי, 1 נ"ז

סמסטר א, יום א, 12:00-10:30

תמצית הקורס ומטרותיו

סוסים טרויאניים ושואות אפוקליפטיות מרבים לככב במקומותינו. מה להם ולשיח העכשווי? מדוע ונוס, הרקולס ונרקיס צצים ביצירות רבות כל-כך חרף העובדה שאף אחד אינו מאמין יותר באלוהיות היווניות והרומיות? ומה יוצרים ישראלים מוצאים בישו, באמו ובקדושים נוצריים אחרים? במלים אחרות, האם וכיצד הצגתם של החייל בתור ישו ו/או של הדוגמנית בתור ונוס מחדדת את האמירה שאליה חותר האמן/ המפרסם, מעצימה אותה ומייחדת אותה? הגבול בין אמונה לכפירה ובין "דת" ל"חילונית" אינו חד-משמעי ומובן מאליו, כפי שאולי נדמה, אלא היה בימינו לנזיל ולמתעתע. למרות זאת, מן הידועות שהאמנות הדתית לדורותיה ניכסה לעצמה מרכיבים הן מדתות אחרות הן מהתרבות הלא-דתית. ולחלופין, העולם ה"חילונית" פונה לעתים למיתוסים דתיים – כאלו שאבד עליהם הכלח, כמו גם כאלו שממשיכים להיות רלוונטיים. מן הבחינה הזו יש הבדל מהותי בין החייתתם של מוטיבים פגאניים "מתים" לבין אימוץ של מוטיבים נוצריים – "חיים" בעליל – שלא לצורך העמדת מסר נוצרי. הקשרים בין שני ה"עולמות" האלו יעלו לדיון במסגרת קורס המוקדש לבחינתם של יצירות אמנות, כרזות פוליטיות, צילומי עיתונות ופרסומות המבקשים להעמיד מסר "חילונית" (הנוגע, לרב, באירועים עכשוויים – פוליטיים, חברתיים, תרבותיים ואפילו אישיים) באמצעות שימוש מודע, מוצהר (ולעתים קרובות אף בוטה) במרכיבים השאולים מהעולם הדתי – הן זה הפגאני הן זה הנוצרי.

מערך השיעורים

חטיבה מס' 1: מבוא (2 מפגשים)

- על דתות "מתות" ועל דתות "חיות"

- בין קדושת האל לקדושת האמנות

חטיבה מס' 2: אלים וקדושים כ"גיבורי תרבות" בשיח החילוני (4 מפגשים)

- מה בין אמונה דתית, כפירה וחילוניות? או: מה בין חילול הקודש לקידוש החול?
- הרובד הגלוי והרובד הסמוי
- דתי וחילוני – דרך דו-סטריט?
- בין טקסט לתמונה
- בין סיפור ספציפי לדימוי כוללני

חטיבה מס' 3: קדושים נוצריים והתרבות החילונית (5 מפגשים)

- פתח דבר: ישו בין אמת למיתוס ובין כתבי הקודש לפולחן
- ה"בשורה" כמקרה בוחן לבחינת קו התפר שבין הדתי, הכופר והחילוני
- ועוד על פיתוי, הריון, לידה ואמהות – חווה, מריה ובת השכן
- ייסורים ומוות – ישו ונדכאי העולם כולו
- התחייה, העלייה לשמיים, יום הדין האחרון והאפוקליפסה – עבר, הווה ועתיד בין הקולקטיבי לאישי
- החבר'ה הטובים והחבר'ה הרעים – סבסטיאן, מריה מגדלנה, מלאכים, שטנים ואובאמה

חטיבה מס' 4: אלים פגאניים או גיבורים מיתולוגיים והתרבות החילונית (2 מפגשים)

- פתח דבר: המיתוס האמוני והמיתוס האמנותי
- אלים, אלות ובני לווייתם
- גיבורים וגיבורות
- אלים ומיתוסים מתרבויות אחרות

קורס מתוקשב (הנחיות לשימוש באתר יינתנו במהלך הקורס).

נוכחות: חובה

הצינון: מבחן בסוף הסמסטר, המבוסס על ההרצאות ועל פריטים מתוך ביבליוגרפיית החובה

ביבליוגרפיה

הערה מקדימה: הרשימה שלהלן מחולקת לשניים. החלק הראשון ערוך על-פי החטיבות (= סדר ההוראה). בחלק השני רשומים פריטים לקריאה נוספת. אלו ערוכים על-פי סדר הא"ב.

לחטיבה מס' 2:

1. N. Perez, *Revelation – Representations of Christ in Photography* (catalogue), Jerusalem: The Israel Museum Jerusalem, 2003 >>
(התרגום העברי לקטלוג: נ. פרץ, "ואתם מה אומרים, מי אני? דמותו של ישו הנוצרי בצילום", 17-7).
2. ג. בלס, "השד הנשי כמקור לחסד – תיאורים של 'החסד הרומי' (Caritas Romana) באמנות", בתוך: נילי גורן (אוצרת), *בעז טל – אלגוריה/אלגרו נון טרופו – עבודות 1978-2001* (קטלוג

- תערוכה), תל אביב: מוזיאון תל אביב לאמנות, 2001, 21-24.
3. ג. עפרת, אל מיתוס ללא אל – השיבה אל התוכן המיתולוגי באמנות הישראלית העכשווית (קטלוג תערוכה), ירושלים: בית האמנים, 1985, פרק ד ("מנוס ממיתוס ואליו", ו"משפטו ומותו של ישו הנוצרי באמנות ישראלי"), 55-57, 67-72.
- גרסה מעודכנת, ראו: ג. עפרת, "צלובי שואה וקיום", המחסן של גדעון עפרת: ארכיון טקסטים,

<https://gideonofrat.wordpress.com/?s=%D7%A6%D7%9C%D7%95%D7%91%D7%99+%D7%A9%D7%95%D7%90%D7%94+%D7%95%D7%A7%D7%99%D7%95%D7%9D>

4. ס. צ'בלאו, "סיפורי התנ"ך של עדי נס", בתוך: מרדכי עומר (אוצר), עדי נס: סיפורי התנ"ך (קטלוג תערוכה), תל אביב: מוזיאון תל אביב לאמנות, 2007, 27-35.
5. מ. שאפירו, "מלים ותמונות: על המילולי והסמלי באיור של טקסט" (תרגמו: נ. מאירי-דן, י. נמרודי-רבינוביץ), בתוך: מ. שאפירו, מבחר מאמרים בתולדות האמנות, תל אביב: אוניברסיטת תל אביב, 2003, 23-89.

לחטיבה מס' 3:

6. S. Bramly and B. Rheims, *I.N.R.I.*, New York: Monacelli Press, 1999, introduction.
7. ת. כץ-פרימן, "סכריניות מתקתקה וצל מוות", מוזה: רבעון לאמנויות, גיליון מספר 4 (2001), 14-21.
8. א. הירש ישראל, "סמלי ייסורים נוצריים ביצירת יגאל תומרקין, אלמנטים צורניים או תכניים אמוניים?", מותר, גיליון מס' 21 (הנצרות ומקומה בתרבות החזותית ובאמנויות בארץ), תל אביב: אוניברסיטת תל אביב, 2014, 95-108.
9. ר. נחמני שוסטרמן, "ציטוט המדונה דלה סדייה של רפאל על-ידי טרנר ברומא מהוותיקן", מותר, גיליון מס' 6 (המילה והדימוי באמנויות), תל אביב: אוניברסיטת תל אביב, 1998, 77-86.

לחטיבה מס' 4:

10. M. Beard and J. Henderson, *Classical Art – From Greece to Rome*, New York: Oxford History of Art, 2001, 107-127.
11. א. גינתון, "דיוניסוס בקריית ים", בתוך: א. גינתון (אוצרת), עדי נס: תצלומים חדשים (קטלוג תערוכה), תל אביב: מוזיאון תל אביב לאמנות, 2001, 6-8.

לקריאה נוספת:

- (הערה: היות ורשימה זו ערוכה על פי סדר הא"ב, שם המשפחה של המחבר מופיע תחילה).
התנ"ך (+ הברית החדשה)
המיתולוגיה היוונית (המלצה: ש. שבתאי, המיתולוגיה היוונית, סדרת מיתוסים, תל אביב: מפה, 2000).
אבי-יונה, מ., תולדות האמנות הקלאסית, ירושלים: מוסד ביאליק, 1969.
אקו, א., תולדות היופי (2002) (תרגום: א. אוריאל), תל אביב: כנרת זמורה-ביתן, 2010.
אקו, א., תולדות הכיעור (2007) (תרגום: ש. לוטן), תל אביב, כנרת זמורה-ביתן, 2013.
ארבל, ב., הרנסנס האיטלקי – צמיחתה של תרבות חילונית, תל אביב: ספריית "אוניברסיטה

משודרת", 2000.

בארט, ר., *מיתולוגיות* (1957) (תרגום: ע. בסוק), תל אביב: הוצאת בבל, 1998.
וינקלמן, י.י., "הגיגים על חיקוי אמנות יוון בציור ובפיסול" (1755) (תרגום: נ. לוי), בתוך: ז.
עמישי-מייזלש (עריכה, מבואות והערות), *שער לאמנות המודרנית – אמנות המאה התשע*
עשרה, מקראה, ירושלים: הוצאת הספרים ע"ש י"ל מאגנס, 2010, 8-18.
זיו, א., *מיתולוגיה עכשווית – לקסיקון מושגים, שמות, ביטויים ומונחים עכשוויים, שמקורם*
במיתולוגיות היווניות והרומיות, תל אביב: דניאלה די-נור – מוציאים לאור, הוצאת עם עובד,
2003.

מאירי-דן, נ., "בין חילול לחילון ומן האינדיבידואלי אל האוניברסלי: צלובים, צליבות ופייטות
באמנות הישראלית העכשווית", *היסטוריה ותיאוריה: הפרוטוקולים*, גיליון מס' 18 (סוף הדרך:
המוות ביצירה ובתרבות), בצלאל, המחלקה להיסטוריה ותיאוריה, אוקטובר 2010.

<http://bezalel.secured.co.il/zope/home/he/1286358025/1286963228>

מאירי-דן, נ., "ישו, חיילים, פלסטינים, בדווים וקיבוצניקים: גיבור זר ושיח מקומי באמנות
הישראלית העכשווית", בתוך: ג. ונטורה, ב. בליך, נ. מאירי-דן, ד. אריאלי-הורוביץ (עורכים),
פרוטוקולאז' 2011, ירושלים: בצלאל ורסלינג, 2011, 15-53.
מנור-פרידמן, ת., "ימינו כקדם – על הזיקה למזרח הקדום", בתוך: י. צלמונה, ת. מנור-פרידמן
(אוצרים), *קדימה – המזרח באמנות ישראל* (קטלוג תערוכה), ירושלים: מוזיאון ישראל, 1998,
95-119.

עזריהו, מ., *פולחני מדינה – חגיגות העצמאות והנצחת הנפלים בישראל 1948-1956*, באר שבע:
המרכז למורשת בן-גוריון, הוצאת הספרים של אוניברסיטת בן-גוריון בנגב, 1998 (1995), מבוא
– מושגי היסוד: מיתוס מכונן ופולחני מדינה.

Clark, K. (1956), *The Nude – A Study of Ideal Art*, London: Penguin Books, 1985.

Dillenberger, J.D., *The Religious Art of Andy Warhol*, New York: Continuum, 1998.

Finaldi, G. et al., *The Image of Christ* (catalogue of the Exhibition *Seeing Salvation*),
London: National Gallery, 2000.

Greenhalgh, M., *What is Classicism?*, London: Academy Editions, 1990, 9-13, 58-65.

Greenhalgh, M., *The Classical Tradition in Art – From the Fall of the Roman Empire*
to the Time of Ingres, New York: Harper & Row, 1978, 11-15, 18-43.

Harries, R., *The Image of Christ in Modern Art*, Surrey: Ashgate, 2013.

Hartt, F., *History of Italian Renaissance Art*, London: Thames and Hudson, 1979
(1970).

Hoffman, B. H., *The Fine Art of Advertising: Irreverent, Irrepressible, Irresistibly*
Ironic, New York: Stewart, Tabori & Chang, 2002.

Kinnard, R. and T. Davis, *Divine Image – A History of Jesus on the Screen*, Toronto:
A Sital Press Book, Carol Publishing Group, 1992.

Morgan, D., *Visual Piety – A History and Theory of Popular Religious Images*,

- London: University of California Press, 1999 (1998).
- Pogany-Balas, E., *The Influence of Rome's Antique Monumental Sculptures on the Great Masters of the Renaissance* (trans. A. Debreczeni), Budapest: Akademiai Kiado, 1980.
- Schiller, G., *Iconography of Christian Art*, 2 vols., London: Lund Humphries, 1971 (1969).
- Voragine, J. de, *The Golden Legend – Reading on the Saints* (c. 1229-1298) (trans.: W.G. Ryan), 2 vols., Princeton: Princeton University Press, 1995 (1993).
- Wind, E., *Pagan Mysteries in the Renaissance*, Toronto: The Norton Library, 1968 (1958).

שעות קבלה : בתיאום מראש

כתובת המרצה : meiri@post.tau.ac.il

(בצלאל, מוטיבים פגאניים ונוצריים, סילבוסים < פרשיית לימודים בצלאל תשע"ו)